BOSHLANG‘ICH TA’LIM TALABALARINING KASBIY TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Usanova Muyassaroy Otabek qizi
Ko‘kdala tumani 5- umumiy o’rta ta’lim maktabining
boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur tezisda boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalarining kasbiy malakalarini kompetensiyaviy yondashuv asosida rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning nazariy asoslari va amaliy mexanizmlari yoritilgan. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining kasbiy malakalari tarkibi tahlil qilinib, TPACK modeli hamda DigCompEdu raqamli kompetensiyalar doirasiga tayangan holda besh mexanizmdan iborat model taklif etilgan: maqsadli-me’yoriy, mazmuniy-integrativ, texnologik-jarayonli, amaliy-refleksiv va diagnostik-baholash mexanizmlari.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, kompetensiyaviy yondashuv, kasbiy malaka, raqamli kompetensiya, TPACK, DigCompEdu, aralash ta’lim, elektron portfolio.

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimidagi islohotlarning asosiy yo‘nalishlaridan biri o‘qituvchi kadrlar tayyorlash sifatini zamonaviy talablar asosida oshirishdir. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi hamda 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni keng joriy etish ustuvor vazifa sifatida belgilangan [2; 3]. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi bolaning maktabdagi ilk ta’lim tajribasini shakllantiradi, bugungi o‘quvchilar esa raqamli muhitda ulg‘ayayotgan avlod vakillaridir. Shu bois bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi uchun raqamli texnologiyalarni nafaqat bilish, balki ularni metodik jihatdan o‘rinli qo‘llay olish kasbiy malakaning ajralmas qismiga aylandi.

Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, talabalar raqamli vositalardan foydalanish ko‘nikmasini ko‘pincha oddiy foydalanuvchi darajasida egallaydi. Ularni boshlang‘ich sinf darsining maqsadi, o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va fan mazmuni bilan bog‘lay olish malakasi esa yetarli shakllanmaydi. Bu holat raqamli texnologiyalarni kompetensiyaviy yondashuv asosida tizimli integratsiya qilish mexanizmlarini ishlab chiqish zaruratini yuzaga keltiradi.

Asosiy qism

Kompetensiyaviy yondashuv ta’lim natijasini bilimlar yig‘indisi sifatida emas, balki shaxsning real kasbiy vaziyatlarda bilim, ko‘nikma, tajriba va qadriyatlarni safarbar eta olish qobiliyati sifatida belgilaydi [4; 5]. Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabasining kasbiy malakalari quyidagi tarkibiy qismlarni o‘z ichiga oladi:

1. **Metodik malaka** — ona tili, savod o‘rgatish, matematika va boshqa fanlarni kichik maktab yoshiga mos usullarda o‘qitish.
2. **Psixologik-diagnostik malaka** — kichik maktab yoshidagi bolaning rivojlanish xususiyatlarini aniqlash va ta’lim jarayonida hisobga olish.
3. **Kommunikativ malaka** — o‘quvchilar, hamkasblar va ota-onalar bilan samarali muloqot qilish.
4. **Raqamli-pedagogik malaka** — raqamli resurslarni tanlash, yaratish va ta’lim jarayonida maqsadli qo‘llash.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Raqamli-pedagogik malakani tavsiflashda ikki xalqaro model muhim ahamiyatga ega. P. Mishra va M. Koehler taklif etgan TPACK modeliga ko‘ra, samarali raqamli ta’lim texnologik, pedagogik va fan mazmuniga oid bilimlarning o‘zaro integratsiyasi natijasida yuzaga keladi [6]. Yevropa Ittifoqining DigCompEdu doirasi esa pedagogning raqamli kompetensiyasini 6 soha va 22 kompetensiya orqali tavsiflaydi hamda A1 dan C2 gacha bo‘lgan rivojlanish darajalarini belgilaydi [7]. YuNESKOning o‘qituvchilar uchun AKT kompetensiyalari doirasi ham shu yo‘nalishdagi talablarni umumlashtiradi [8].

Ushbu nazariy asoslarga tayangan holda talabalarning kasbiy malakalarini raqamli texnologiyalar vositasida rivojlantirishning quyidagi besh mexanizmini taklif etamiz.

Mexanizm	Asosiy mazmuni	Vositalar	Kutilayotgan natija
Maqsadli-me’yoriy	Kompetensiyalar modelini xalqaro raqamli kompetensiya doiralari bilan muvofiqlashtirish	DigCompEdu, UNESCO ICT-CFT, fan dasturlari	Aniq va o‘lchanadigan o‘quv natijalari
Mazmuniy-integrativ	Raqamli texnologiyalarni xususiy metodikalar mazmuniga singdirish	Wordwall, LearningApps, GeoGebra, raqamli hikoya	Fan + metodika + texnologiya uyg‘unligi (TPACK)
Texnologik-jarayonli	Aralash ta’lim, "teskari sinf", SAMR bosqichlari	Moodle, Google Classroom, videodarslar	Mustaqil va faol o‘quv faoliyati
Amaliy-refleksiv	Mikrodars, raqamli dars loyihalash, pedagogik amaliyot	Videotahlil, elektron portfolio	Kasbiy tajriba va o‘z-o‘zini tahlil qilish
Diagnostik-baholash	Raqamli kompetensiya darajasini aniqlash va teskari aloqa	O‘z-o‘zini baholash so‘rovnomalari, rubrikalar, Kahoot, Google Forms	Individual rivojlanish yo‘nalishi

Maqsadli-me’yoriy mexanizm yo‘nalish kompetensiyalari modelini DigCompEdu va UNESCO talablari bilan muvofiqlashtirishni, har bir fan dasturida raqamli kompetensiyaga oid aniq o‘quv natijalarini belgilashni nazarda tutadi. Masalan: "Talaba 1-sinf savod o‘rgatish darsi uchun interaktiv topshiriqlar to‘plamini yarata oladi".

Mazmuniy-integrativ mexanizm raqamli texnologiyalarni alohida fan sifatida emas, balki xususiy metodikalar mazmuniga singdirishni anglatadi. Jumladan, savod o‘rgatish metodikasida Wordwall va LearningApps platformalarida interaktiv mashqlar yaratish, matematika o‘qitish metodikasida GeoGebra yordamida geometrik tasavvurlarni ko‘rgazmali shakllantirish, "Tabiiy fanlar" darslarida virtual sayohat va raqamli hikoya (digital storytelling) usullaridan foydalanish mumkin.

Texnologik-jarayonli mexanizm aralash ta’lim va "teskari sinf" modellari, Moodle kabi o‘quv boshqaruv tizimlari orqali mustaqil ta’limni tashkil etishni o‘z ichiga oladi. SAMR modeli bosqichlari (almashtirish, kengaytirish, o‘zgartirish, qayta yaratish) talabalarning texnologiyani qo‘llash darajasini izchil oshirish imkonini beradi.

Amaliy-refleksiv mexanizm mikrodarslarni videoga yozib olib guruhda tahlil qilish, pedagogik amaliyot davomida raqamli dars ishlanmasini loyihalash va sinovdan o‘tkazish, elektron portfolio yuritish orqali o‘z kasbiy rivojlanishini aks ettirishga asoslanadi.

Diagnostik-baholash mexanizmi DigCompEdu shkalasi asosidagi o‘z-o‘zini baholash so‘rovnomalari, raqamli dars loyihalari uchun mezonli rubrikalar hamda formativ baholash vositalari

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

yordamida talabaning rivojlanish darajasini aniqlash va unga individual tavsiyalar berish imkonini yaratadi.

Mazkur mexanizmlar alohida emas, balki o‘zaro bog‘liq tizim sifatida ishlaydi: maqsadli-me’yoriy mexanizm kutilayotgan natijani belgilaydi, mazmuniy va texnologik mexanizmlar unga erishish yo‘lini, amaliy-refleksiv mexanizm tajriba orttirish muhitini, diagnostik mexanizm esa teskari aloqani ta’minlaydi.

Xulosa

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalarining kasbiy malakalarini rivojlantirishda raqamli texnologiyalar o‘z-o‘zidan emas, balki kompetensiyaviy yondashuv asosida, fan mazmuni va metodikasi bilan uyg‘un holda qo‘llangandagina samara beradi. Taklif etilgan besh mexanizmli model raqamli-pedagogik malakani metodik, psixologik-diagnostik va kommunikativ malakalar bilan uyg‘unlashtirib rivojlantirish imkonini beradi. Modelni amaliyotga joriy etish uchun fan dasturlarini raqamli kompetensiya talablari asosida qayta ko‘rib chiqish, professor-o‘qituvchilarning raqamli malakasini oshirish va pedagogik amaliyotda raqamli dars loyihalashni majburiy topshiriq sifatida belgilash maqsadga muvofiq. Mexanizmlarning samaradorligini tajriba-sinov ishlari orqali empirik asoslash keyingi tadqiqotlarimiz vazifasi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637-son, 23.09.2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida"gi PF-60-son Farmoni. 28.01.2022.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6079-son Farmoni. 05.10.2020.
4. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
5. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
6. Mishra P., Koehler M.J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge // Teachers College Record. – 2006. – Vol. 108, No. 6. – P. 1017–1054.
7. Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.
8. UNESCO ICT Competency Framework for Teachers. Version 3. – Paris: UNESCO, 2018.
9. Muslimov N.A. Kasb ta’limi o‘qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari: ped. fan. dok. ... diss. – T., 2007.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.